

Pétervári Máté

A SZOLGABÍRÓI HIVATAL AZ 1870. ÉVI XLII. TÖRVÉNYCIKK ALAPJÁN¹

The Office of the District Administrator on the Basis of Act 42 of 1870 in Hungary

Dr. Pétervári Máté, egyetemi tanársegéd, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Magyar Jogtörténeti Tanszék, petervari.mate@juris.u-szeged.hu

Az igazságszolgáltatási hatáskörök elvonása és a közigazgatás modernizálása tette szükségessé az alsó középszintű közigazgatás gyökeres átszervezését a kiegyezést követően, amelyet a köztörvényhatósági törvény valósított meg. Tanulmányom így az 1870. évi XLII. törvénycikk végrehajtását mutatja be a törvény bevezetését követő évek belügyminisztériumi iratanyagának (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Belügyminisztériumi iratok C/Általános iratok K150 117, 118. csomók) vizsgálatával, a vármegyék által a szolgabírói hivatalok létrehozása kapcsán a belügyminisztériumhoz felterjesztett tervezetek alapján. A belügyminisztérium végezte a megerősítési jogkörének segítségével a szolgabírói hivatalok törvényhez igazítását és azok egységesítését. A levéltári források bemutatása lehetővé tette a vármegyei álláspontok és a központi kormányzat elképzeléseinek kirajzolódását. Azt a folyamatot elemzem, amelynek eredményeképpen egy tipikusan rendi kori hivatalt a polgári kor követelményeinek megfelelő, egységes járási szervezetté alakítanak.

KULCSSZAVAK:

dualizmus, járás, közigazgatás és igazságszolgáltatás elválasztása, törvényhatósági törvény, vármegyék, polgári korszak

In my paper, I demonstrated the execution of Act 42 of 1870 (the first act about the organization of the Hungarian Public Administration) with regard to the Office of the District Administrator (szolgabíró). I examined the archive material of the Hungarian Royal Ministry of the Interior (Hungarian National Archive, Documents of Ministry of the Interior, bundles K150 117, 118)

¹ A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett Államtudományi Kutatóműhely keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

which implied the drafts of the Hungarian counties about the public administration organisation. The Hungarian Royal Ministry of the Interior controlled the harmonisation of these drafts with the act. By the archive material, I presented the standpoints of the counties and the intentions of the central government in connection with the structure of the Office of the District Administrator. I demonstrated the process, which transformed a feudal institution into a modern public administration system.

KEYWORDS:

counties, district, dualism, Municipal Act, separation of jurisdiction and public administration, public administration

1. AZ 1870. ÉVI XLII. TÖRVÉNYCIKK LÉTREJÖTTE ÉS A SZOLGABÍRÓI HIVATALRA VONATKOZÓ RENDELKEZÉSEI

Az 1848–49. évi forradalom és szabadságharc leverését követően, a neoabszolutizmus évtizedében az áprilisi törvények és a rendi hagyományok figyelembevétele nélkül valószínűsíthetően meg az uralkodói pátensek a közigazgatás polgári átalakítását.² Ferenc József 1860-ban az októberi diploma kiadásával kívánta orvosolni a magyar elit sérelmeit, aminek köszönhetően többek között Magyarországon, felváltva az egységes birodalmi adminisztrációs szervezetet, helyreállította az 1847 előtti vármegyei berendezkedést.³ A magyar országgyűlés viszont elutasította az uralkodó erre vonatkozó rendeletét, aminek következményeként az uralkodó feloszlatta az ellenzéki megyei és városi bizottmányokat.⁴

A Kiegyezés ismételten megteremtette a lehetőséget az újonnan kinevezett felelős magyar kormány és az országgyűlés számára arra, hogy a tradícióknak megfelelően rendezhessék a magyar közigazgatás szervezetét. Gróf Andrássy Gyula 1867-ben miniszterelnökként elmondott programbeszédjében a magyar kormány legfontosabb feladataként jelölte meg a vármegyei rendszer újjászervezését.⁵ Az országgyűlés a kormány előterjesztése alapján határozatlanul döntött a köztörvényhatóságok helyreállításáról,⁶ amely során az áprilisi törvények közigazgatásra vonatkozó rendelkezéseit vették alapul.⁷ Erdélyben pedig az 1848. év előtt működő vármegyei és széki struktúrájának megfelelően szabályozták a közigazgatási szervezet létrehozását.⁸ E rendelkezéseket a kormányzat deklarálta csak ideiglenesnek szánta a közigazgatás törvényhozás útján való rendezéséig, amelyre végül az 1870. évi XLII. törvényekben került sor, a köztörvényhatósági törvény megalkotásával.⁹

² PAPP László (2014): A rendes bírósági szervezet változásai Magyarországon 1849–1861 között. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus IV. Fasc. 1. 157.

³ R. F. I. [RAJKAY FRIEBEISZ István] (1861): *Megyei alkotmányos mozgalmak 1860. oct. 20-tól, 1861. april 2-ig, mint a Nemzetgyűlés megnyitása napjáig*. Pest, Müller. VI–VII.; STIPTA István (1995b): *Törekvések a vármegyék polgári átalakítására: tervzetek, javaslatok, törvények*. Budapest, Osiris. 71.

⁴ CSIZMADIA Andor (1976): *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 95.

⁵ Kiss Péter (2004): *Magyar kormányprogramok 1867–2002*. Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó. 146.

⁶ 17. A ministerium előterjesztvénye 1867. febr. 25-ről a köztörvényhatóságok visszaállítására tárgyában. Magyarországi törvények és rendeletek tára. I. évf. 30–33.

⁷ STIPTA István (1992a): Az első polgári kori vármegyetörvény (1848: XVI. tc). *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus XVII. Fasc. 5. 1–8.; ANTAL Tamás (2013): A szabad királyi városokról szóló javaslatok az utolsó rendi országgyűlésen és az 1848: XXIII. tc. keletkezése. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus LXXV. Fasc. 1. 31–38.; ANTAL Tamás (2001): A közigazgatás és a bíraskodás újjászervezése Debrecenben 1867-ben. *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve XXVIII.* Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár. 95.

⁸ 86. Az összes m. k. ministeriumnak 1867. évi jun. 27-kén közzétett rendelete, az erdélyi köztörvényhatóságok alkotmányos hatáskörének visszaállítása iránt. Magyarországi törvények és rendeletek tára. I. évf. 187.

⁹ VARGA Norbert (2009): A polgári közigazgatás kiépítése felé tett lépések a dualizmus időszakában. *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve XXXI.* Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár. 227.; VARGA Norbert (2007): A köztörvényhatósági törvény (1870: XLII. tc.) létrejötte. *Debreceni Jogi Műhely*, 4. sz. Elérhető: www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2007/a_koztorvenyhatosagi_torveny_letrejotte/ (Letöltés dátuma: 2018. 08. 18.)

E törvény rendelkezett az alsó középszintű közigazgatás kiépítéséről is. Az 1869. évi IV. törvénycikk rendelkezései alapján ugyanis a járási szinttől elvonták az igazságszolgáltatási teendőket ellátását,¹⁰ így a jogalkotó feladata az volt, hogy a közigazgatási célok ellátására alkalmas egységeket hozzon létre.¹¹ A törvényhatósági törvény eltérően szabályozta a városi törvényhatóságok és a megyei törvényhatóságok közigazgatási szervezetét.¹² A járások és a szolgabírák csupán a vármegyei törvényhatóságok részei voltak.

Az 1870. évi XLII. törvénycikk 61. §-a értelmében a járások élén a szolgabírák álltak, akik felett az alispánnak volt utasítási jogköre. E tisztviselők munkáját a nekik felelős szolgabírói írnokok segítették, akik kinevezésére és elbocsátására a törvény 65. §-a szerint a szolgabíró volt jogosult. A törvényhatósági tisztviselők megválasztása a törvényhatósági bizottság hatáskörébe tartozott, míg a levéltárnok, valamint a segéd- és kezelőszemélyzet tagjainak kinevezése a főispánt illette, a szolgabírói írnok kivételével.¹³ Ebből látható, hogy ez a rendelkezés különleges jogkört biztosított számára, mivel a szolgabírón kívül más vármegyei tisztségviselő nem rendelkezett azzal a jogosultsággal, hogy maga nevezhesse ki legközelebbi munkatársait. A járás élén álló tisztviselő a járási közgyám, a járási orvos, a járási számvevő irányában nem rendelkezett utasítási joggal, azok ugyanis a központi tisztségviselőjüknek, így a főorvosnak, a főszámvevőnek és a közgyámnak segítették a munkáját.

A köztörvényhatósági törvény tehát a szolgabírói hivatali feladatok ellátását a szolgabíróra és a neki alárendelt szolgabírói írnokra bízta. A jogalkotó által a törvényhatóságok számára biztosított széles körű autonómiának köszönhetően, a törvény 91. §-a értelmében más tervezetek elkészítése mellett a vármegyei közgyűléseknek biztosított lehetőséget arra, hogy határozzon a tisztikar, a segéd-, kezelő- és szolgaszemélyzet létszámáról, hatásköréről és munkafelosztásáról.¹⁴ Ennek megfelelően a vármegyék feladata volt a szolgabírói hivatalok létrehozása is. Tanulmányomban a törvény e szakaszainak végrehajtását, és az ennek során felmerült problémákat elemzem a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának belügyminisztériumi iratanyaga alapján, amely a törvényhatóságok által megerősítésre felterjesztett tervezeteket és az arra adott belügyminisztériumi reakciókat tartalmazza.¹⁵

¹⁰ MÁTHÉ Gábor (1982): *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása, 1867–1875*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 39–40.

¹¹ HENCZ Aurél (1973): *Területrendezési törekvések Magyarországon*. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó. 108.

¹² VARGA Norbert (2002): A köztörvényhatóság létrehozásának előzményei az 1870: XLII. tc. alapján Debrecen szabad királyi városban. *Collega*, 6. évf. 2. sz. 59–63.

¹³ VARGA Norbert (2006): A főispáni tisztség bevezetése Debrecen és Szeged szabad királyi városokban a köztörvény-hatósági törvény alapján. In MEZEY Barna – MÁTHÉ Gábor szerk.: *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Gondolat. 607.

¹⁴ STIPTA István (1992b): Intézménytörténeti adalékok az 1870: XLII. tc. végrehajtásához. In TÓTH Károly szerk.: *Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus XLI. Fasc. 32. 485–486.

¹⁵ A vizsgált tervezetek: Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Belügyminisztérium (a továbbiakban: MNL BM) K150 C/ Általános iratok 117. csomó 17731/1871.; 17731Sz/1871.; 32702/1871.-Arad vármegye; 20171/1871.-Aranyosszék; 21799/1871.; 28287/1871.-Bars vármegye; 21161/1871.; 31913/1871.-Békés vármegye; 17803/1871.-Csanád vármegye; 21068/1871.; 27282/1871.-Csongrád vármegye; 21272/1871.; 21265/1871. – Doboka vármegye; 17808/1871.; 27079/1871.-Fejér vármegye; 22026/1871.; 34430/1871.-Felső-Fehér vármegye; 21800/1871.; 29328/1871.-Fogaras vidék; 22226/1871.-Krassó vármegye; 20826/1871.;

A vármegyék a törvény 91. §-a szerint ugyanis kötelesek voltak az általuk a törvényhatósági szervezetük szabályozása kapcsán megalkotott tervezeteket a belügyminisztériumnak megerősítés céljából megküldeni. A belügyminisztériumi tanácsosok részletesen ellenőrizték a tervezetek jogszabállyal való összhangját. Ha ennek eredményeképpen kifogást emeltek valamely tervezett rendelkezés ellen, akkor módosítás céljából visszaküldték azokat a vármegye közgyűlésének. A minisztérium és a törvényhatóságok együttes munkája így megfelelő támpontot nyújtanak a törvény járással kapcsolatos szabályozása okán felmerült dilemmák felderítésére.

2. AZ ÁTALAKÍTÁSRA VÁRÓ JÁRÁSI SZERVEZET

A vármegyék járási szervezete a rendi hagyományoknak megfelelően partikuláris képet mutatott az 1870. évi XLII. törvénycikk végrehajtását megelőzően. A korabeli szakirodalmi munkák szerint az alsó középszintű közigazgatási feladatokat a vármegyék többségében a választott fő- és alszolgabírák végezték, akiknek munkáját esküdtek segítették.¹⁶ A járás élén állt a főszolgabíró, aki a saját kerületének ügyei mellett felelt a járási feladatok ellátásáért, valamint közvetlen kapcsolatot tartott a járással kapcsolatos ügyekben a vármegyével és az alispánnal. Az alszolgabírák a főszolgabíró ellenőrzése alá tartoztak és csupán az adott kerületre vonatkozó feladatok ellátása tartozott a hatáskörükbe.¹⁷

A belügyminisztériumnak felterjesztett legtöbb vármegyei tervezet tartalmazta az 1871. évi vármegyei tisztikar szervezetét is, amelyek igazolják a fentiekben vázoltakat. A vármegyék járásaik élére a főszolgabírákat helyezték, a járássokban szervezett közigazgatási egységek adminisztratív feladatait pedig ugyanezen főszolgabírák és változó számú alszolgabíró végezte. A fő- és alszolgabírák mellé esküdteket rendeltek.¹⁸ Sáros és Doboka vármegye a fő- és alszolgabírái mellett viszont esküdteket nem tüntetett fel a régi

---

27062/1871.-Sáros vármegye; 21797/1871.-Szepes vármegye; 21949/1871.-Temes vármegye; 20991/1871.; 28525/1871.-Trencsén vármegye; 217981/1871.; 31267/1871.-Zala vármegye; Általános iratok 118. csomó 23346/1871.; 31726/1871.-Alsó-Fehér vármegye; 22592/1871.; 27001/1871.-Bereg vármegye; 23816/1871.; 32051/1871.-Gömör és Kis-Hont vármegye; 28726/1871.; 31986/1871.; 33141/1871.-Hont vármegye; 23336/1871.-Hajdú kerület; 24696/1871.-Nagy-Kikinda kerület; 26616/1871.-Pozsony vármegye; 28391/1871.; 32644/1871.-Szabolcs vármegye.

¹⁶ RÉCSI Emil (1861): *Magyarország közigazgatása a mint 1848-ig s 1848-ban fenállott* [sic]. Buda-Pest, Pfeifer. 482.; ΒΕ-ÖΤΗΥ Zsigmond (1846): *Elemi magyar közigazgatás*. Pest, Emich. 111–112.

¹⁷ PUKY Károly (1828): *Politikai igazgatás, avagy A magyar országi tekintetes nemes vármegyék politikai szerveztetésének és igazgatásának módjainak, úgy nem különben azon nemes megyék, mely politikai igazgató székek által, és miképpen való kormányoztatásokról rövid leírása*. Pest, Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István. 56–62.

¹⁸ MNL BM K150 117. 17731/1871.-Arad vármegye; 21799/1871.-Bars vármegye; 21068/1871.-Csongrád vármegye; 21272/1871.; 17808/1871.-Fejér vármegye; 22226/1871.-Krassó vármegye; 21797/1871.-Szepes vármegye; 20991/1871.-Trencsén vármegye; 217981/1871.-Zala vármegye; 118. 22592/1871.-Bereg vármegye; 23816/1871.-Gömör és Kis-Hont vármegye; 28726/1871.-Hont vármegye; 26616/1871.-Pozsony vármegye; 28391/1871.-Szabolcs vármegye

közigazgatási szervezetében.¹⁹ Felső-Fehér vármegye és Fogaras vidék szintén nem alkalmazott sem esküdtet, sem szolgabírói írnokot, csupán szolgabírót és segédszolgabírót, vagy szolgabírói segédet.²⁰ Aranyosszék, Békés és Csanád vármegye járási hivatalaiból viszont az alszolgabírák hiányoztak és a szolgabíró vagy főszolgabíró mellett esküdteket alkalmaztak.²¹ Számos vármegye az irodai teendők ellátása érdekében a szolgabírák, alszolgabírák mellé rendelve írnokot vagy díjnokot is foglalkoztatott, de ezen esetekben nem igazán figyelhető meg szabályszerűség.²² Ezek a törvényhatóságok sem állítottak minden járási feladatot ellátó tisztviselő mellé írnokot. A többitől a Nagy-Kikinda kerület tért el jelentősen, ugyanis a szolgabírói teendőket a kerületi tanácsnokok végezték e közigazgatási egység területén.²³

3. A SZOLGABÍRÓ JÁRÁS ÉLÉRE ÁLLÍTÁSA

A köztörvényhatósági törvény 61. §-ának értelmében a járások vezetését a szolgabírák látták el. A belügyminiszteri tanácsos Szabolcs vármegye tervezetere adott leiratában ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Minden egyes járás élére egy önálló s egyenlő hatáskörrel fölruházott szolgabíró állítandó.”²⁴ A járások élén álló tisztségviselők hatásköre, rangja és munkaköre is azonos volt.²⁵

A szolgabírák járás élére állításával kapcsolatban merült fel az a probléma, hogy több vármegye is a főszolgabírói titulust kívánta a törvény végrehajtása előtti szervezetének megfelelően megőrizni. Bars, Sáros, valamint Gömör és Kis-Hont vármegyék jártak el ilyen módon.²⁶ Sáros vármegye azért tervezte a főszolgabírói cím megtartását vármegyei tisztikarában, mert a közgyűlés a kerületek élén álló tisztviselők között különbséget akart tenni,²⁷ és a hadüggyel kapcsolatos járási hatáskörök közül az újoncozási teendőket az alszolgabíráktól elvonva csupán a főszolgabírákhoz utalni.²⁸ Bars vármegye a főszolgabírót azért kívánta a járás élére állítani, hogy ezáltal az alszolgabírák munkájának az irányítását

¹⁹ MNL BM K150 117. 21272/1871.; 20826/1871.

²⁰ MNL BM K150 117. 22026/1871.; 21800/1871.

²¹ MNL BM K150 117. 20171/1871.; 21161/1871.; 17803/1871.

²² MNL BM K150 117. 21799/1871.-Bars vármegye; 21161/1871.-Békés vármegye; 17803/1871.-Csanád vármegye; 17808/1871.-Fejér vármegye; 20991/1871.-Trencsén vármegye; 21798/1871.-Zala vármegye.

²³ MNL BM K150 118. 24696/1871.

²⁴ MNL BM K150 118. 28391/1871

²⁵ MNL BM K150 118. 22592/1871.

²⁶ MNL BM K150 117. 21799/1871. 20826/1871.; 118. 23816/1871.

²⁷ Sáros vármegye első tervezetében nem járásokat szervezett, hanem kerületeket, amely megoldás módosítására a belügyminisztériumi tanácsosok szintén felszólították a vármegye közönségét.

²⁸ „Az ekként alakított 12 kerület mindegyike egy egy egyenlő hatáskörrel ellátott szolgabírónak hatósága alá helyeztetik. A 2 kerületi szolgabíróból az egyik főszolgabíró lesz és ő végzi a teljes járásban az újoncozási teendőket.”-MNL BM K150 117. 20826/1871.

a kezébe adja.²⁹ Mindhárom vármegye első tervezetében az alszolgabírói tisztséget is létrehozta, így szükség volt a főszolgabírói titulus megtartására a két járási tisztviselő megkülönböztetése céljából.

A belügyminisztériumi tanácsosok azonban megtagadták mindhárom vármegye esetében a korábbi tisztségnevek megerősítését, arra hivatkozva, hogy a törvény szövege csupán az ott megjelölt tisztségneveket engedélyezi, így a rendi kor főszolgabíróit tervezetükben váltsák fel az azonos elnevezéssel és hatáskörrel bíró szolgabírákra. A Sáros, valamint Gömör és Kis-Hont vármegyéknek küldött minisztériumi leiratok indoklása e kérdés megítélésében pontosan megegyezett.³⁰

Sáros és Bars vármegye a belügyminisztériumnak küldött válaszában elfogadta a főszolgabírói elnevezés elhagyását a közigazgatási szervezetének tervezetéből.³¹ Sáros vármegye azonban jelezte, hogy ezzel nem ért egyet, ugyanis ez ellenkezik a törvény 62. §-ával, amely szerint az egyes tisztviselők hagyományos nevei megtarthatók lennének. Emellett azzal érveltek, hogy a korábbi tervezetükben amiatt jelölték meg a járásokat vezető tisztviselőket főszolgabírónak, hogy az alszolgabírói tisztség betöltőit az előléptetés lehetőségével motíválni tudják.³²

Gömör és Kis-Hont vármegye a módosításhoz mellékelte kísérőszövegében úgy fogalmazott, hogy a minisztériumi meghagyásnak megfelelően kiigazították a tervezeteket, és a tisztviselők hatáskörét körvonalazó tervezetben ezzel egyezően a szolgabíró titlust alkalmazták.³³ Az újonnan felterjesztett tervezeteik közül abban, amely a tisztviselők fizetését határozta meg, valószínűleg tollhibából, továbbra is a főszolgabíró elnevezést használták.³⁴ A belügyminisztériumi tanácsos emiatt ismételten figyelmeztette a vármegyét a hibás fogalomhasználatra.³⁵ A minisztérium felhívására azonban nem reagált a törvényhatóság, de az sem kizárt, hogy a levéltári forrás hiányos.

²⁹ „A járási tisztviselők hatáskörére vonatkozó utasítás 1.§ a) szerint a járási közigazgatási első tisztviselőnek főszolgabíró cím adatik, s jogában álland: járása területét az alszolgabírák között beosztani.” -MNL BM K150 21799/1871.

³⁰ „A javaslatba kapott fő és alszolgabírói állomások szervezését illetőleg pedig figyelmeztetem a megye közönségét hogy miután a főszolgabírói állomás szervezése a törvényhozás által szándékosan mellőzöttet, s a törvény járási tisztviselőknél csak szolgabírákat és irnokot jelöl ki, a főszolgabírói állomásokat mint a törvénynyel ellenkezőket helyben nem hagyhatom.” -MNL BM K150 117. 20826/1871.-Sáros vármegye; 118. 23816/1871.-Gömör és Kis-Hont vármegye; „A tisztviselő nem fő hanem csak szolgabíró néven a tervezett alsz[olga]bíró pedig segédsz[olga]bíró címen nevezendő.” -MNL BM K150 117. 21799/1871.-Bars vármegye.

³¹ „A törvényszabta szolgabírói elnevezés visszaállított 's úgy az ő valamint segédének hatásköre, a szolgabíró felelősségének, a bíróságok és községek illetékességének szem előtt tartásával körvonalaztatott.” -MNL BM K150 117.28287/1871.-Bars vármegye.

³² MNL BM K150 117. 27062/1871.

³³ MNL BM K150 118. 32032/1871.; 32051/1871.

³⁴ MNL BM K150 118. 32051/1871.

³⁵ „Minthogy a megyék közönsége a főszolgabíró elnevezéshez ez úttal is ragaszkodik, ezen törvénybe ütköző megállapodásnál pedigmint azt a f. évi október 19-én 23816 sz. a. kelt rendeletemben is már kijelentettem helyben nem hagyhatom, föl hívom a megyék közönségét, hogy a főszolgabírói elnevezésnek szolgabíróval, 's ebből kifolyólag a főszolgabírói segéd elnevezésnek pedig szolgabírói segéddel leendő felcserélése iránt, a' jobban [sic!] határozzon 's létre jött megállapodást tudomásomra hozni ne késsék.” -MNL BM K150 118. 32051/1871.

Csanád vármegye esetében is hasonló probléma merült fel, ugyanis az 1871. július 3-án felterjesztett első tervezetükben a törvény szövegének megfelelően szolgabírákat szerepeltetett a törvényhatóság közgyűlése a tisztikarban.³⁶ 1871. október 2-án azonban a vármegye a tisztí kar hatásköréről szóló javaslatát is megküldte a belügyminisztériumnak, amelyben konzekvensen főszolgabírának nevezték a járási tisztviselőket, így a belügyminisztérium figyelmeztette őket, hogy korrigálják ezt a pontatlanságot és tegyenek jelentést ennek megtörténtéről.³⁷ A jelzett hiba javításával ennek megfelelően a vármegye közgyűlése soron következő ülésén megbízta a főjegyzőt.³⁸

Aranyosszék közönsége szintén eltért a szolgabírói elnevezéstől. Tervezetében mindenhol következetesen dullónak nevezte a járást vezető tisztviselőt. Ezt az elnevezést az erdélyi székely székek alkalmazták a közigazgatási, közbiztonsági és bírói feladatait ellátó tisztségviselőikre, akik a szolgabírákhoz hasonló funkciót töltöttek be.³⁹ Csupán egy helyen szerepeltette a törvényhatóság közönsége a megfelelő elnevezést, ugyanis alsó közép-szintű közigazgatási egységeiket szolgabírói vagy dullói járásnak titulálták. A belügyminisztérium által a tervezetekről készített összefoglaló ezzel szemben a járási tisztviselőket szolgabíróként szerepeltette és a tanácsosok Aranyosszékét így nem is hívták fel a korrekcióra.⁴⁰ A főszolgabírói elnevezés kiküszöbölésénél tapasztalt következetesség fényében különös, hogy ezt a megoldást nem kifogásolta a minisztérium. Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy Aranyosszék egyike volt a legkisebb törvényhatóságoknak, így képtelen volt megfelelni a törvény támasztotta kívánalmak jelentős részének, ezért már az első tervezetüket jóváhagyták a tanácsosok, minden korrekció nélkül.

Nagy-Kikinda kerület esetében szintén engedélyezte a minisztérium a tanácsnok megnevezés használatát a szolgabíró helyett, amit azzal indokolt a törvényhatóság, hogy a kerületi lakosság már megszokta az elnevezést és a hagyományos tisztségek fenntartására lehetőséget nyújtott a törvény. A belügyminiszteri tanácsos először szerepeltette a kifogást a választervezetében, amely figyelmeztette a törvényhatóságot arra, hogy a tanácsnoki címet a törvény szövegével összhangban lévő szolgabíróra módosítsa, de ezt utólag lehúzták a tervezet ellenőrzése során.⁴¹

A Hajdú kerület rendhagyó módon eltekintett a szolgabírák rendszeresítésétől, mert szükségtelennek tartották a tisztséget a törvényhatóságban. Az 1870. évi XLII. törvénycikk értelmében ugyanis a rendezett tanácsú városok külön járásokat alkottak, és a kerület területén csupán rendezett tanácsú városok voltak.⁴² A Szepesi XVI város kerülete a Hajdú

³⁶ MNL BM K150 117. 17803/1871.

³⁷ „A járási első tisztviselő határozottan főszolgabírónak nevezetik, ezen elnevezés pedig a törvényhatóságok rendezéséről szóló törvény rendeletével, mely a járási első tisztviselőt nem fő hanem szolgabírónak címézi, ellenkezik.” -MNL BM K150 117. 27191/1871.

³⁸ MNL BM K150 117. 32776/1871.

³⁹ MNL BM K150 152. 1872:II.2. 25042/1869.-Háromszék; 86. rendelet az erdélyi törvényhatóságok helyreállításáról

⁴⁰ MNL BM K150 117. 20171/1871.

⁴¹ MNL BM K150 118. 24696/1871

⁴² MNL BM K150 118. 23336/1871.

kerülethez hasonló berendezkedéssel rendelkezett, így csupán egy szolgabíróat alkalmaztak tisztikarukban, aki a rendezett tanácsot nem tartó községek esetében látta el a járási teendőket.⁴³

4. ALSZOLGABÍRÓ VAGY SEGÉDSZOLGABÍRÓ?

A főszolgabírói elnevezést használó vármegyéknél merült fel a leggyakrabban, hogy alszolgabírákat is rendszeresítsenek a járási feladatok ellátására, így Gömör és Kis-Hont vármegye, Bars vármegye és Sáros vármegye is szerepeltette ezt a tisztséget a tervezeteik első változatában, ahogy azt fentebb már említettük.⁴⁴ Egyedül Békés vármegye kívánta az alszolgabírói elnevezést úgy beemelni közigazgatási szervezetébe, hogy nem főszolgabírónak címezte a járás élén álló hivatalnokot.⁴⁵ Az alszolgabírák azonban nem ugyanazt a szerepet töltötték volna be az egyes vármegyékben. Békés, Bars és Gömör és Kis-Hont vármegyék a járás élén álló tisztviselők segédeként kívánták rendszeresíteni az alszolgabírákat.⁴⁶ Ezzel szemben Sáros vármegye a főszolgabíráktól függetlenül az alszolgabíráit az egyes kerületek élére helyezte volna, mivel az újoncozási feladatoktól eltekintve azonos hatáskörrel látták volna el a fő- és alszolgabírákat.⁴⁷

Békés vármegye és Gömör és Kis-Hont vármegye azzal indokolták az alszolgabírói tisztség szükségességét, hogy a nagy méretű és népességű járásaikban ezzel megakadályozhatják a szolgabírák leterheltségét és megoldhatják helyettesítésüket.⁴⁸ Ezen érvelés helyesnek mutatkozott, ugyanis a két vármegye 30 ezer fő körül szabta meg járásai méretét, míg a legtöbb törvényhatóság jócskán ez alatt maradt az alsó középszintű közigazgatási egységeinek meghatározásakor. Gömör és Kis-Hont tervezetében részletesen elemezte, hogy melyek az egy ember erejét meghaladó főszolgabírói teendők. Szeptemberben a közmunka és az újoncösszeírás, januárban és februárban pedig a községi, gyámi számadások és az előköltségvetések vizsgálata jelentős mértékben leterhelte a járási tisztviselőket.⁴⁹

⁴³ MNL BM K150 118. 31576/1871.

⁴⁴ MNL BM K150 117. 21799/1871.; 20826/1871.; 118. 23816/1871.

⁴⁵ MNL BM K150 117. 21161/1871.

⁴⁶ MNL BM K150 117. 21161/1871.; 21799/1871.; 118. 23816/1871.

⁴⁷ MNL BM K150 117. 20826/1871.

⁴⁸ „A járási szolgabírák mellé alszolgabírák rendszeresítését azon okból látta jónak a megye javaslatba hozni – nehogy a nagy kiterjedés és népességgel bíró járáásokban hátramaradások legyenek és hogy a járásbeli szolgabíró akadályoztatása esetében helyettes által kellő pótolva legyen s így a közszolgálat érdekében hátramaradás ne történjék.” -MNL BM K150 117. 21161/1871.-Békés vármegye; 118. 23816/1871.-Gömör és Kis-Hont vármegye.

⁴⁹ „A tisztikar létszámára nézve, hogy a főszbirák mellé egy segédnek alszbirói címmel leendő rendszeresítését, - a járáások nagy kiterjedése, a teendők sokasága és különösen azon körülmény miatt, látta elkerülhetetlen szükségesnek mert a főszbirónak betegeskedés vagy más körülmény miatti akadályoztatása esetén, a közigazgatás teljesen felakadna, oly esetekben pedig, midőn nevezetes és nagyfontosságú teendők összehalmozódznak, mint például szeptember hóban a közmunka és ujoncz összeírás január és február hóban pedig a községi, gyámi számadások, előköltségvetések vizsgálata, s az ujoncozás, egy embernek azokat kellő időben elvégezni lehetlenség.” -MNL BM K150 118. 23816/1871.

Liptó vármegye már 1871. július 4-én, a szervezési munkálatok megkezdésekor kérte a belügyminisztérium útmutatását az alszolgabírói tisztséggel kapcsolatban. A törvényhatóság a már említett vármegyékhez hasonlóan a szolgabírák helyettesítését kívánta megoldani az alszolgabírák rendszeresítésével. A belügyminisztérium azonban már ekkor egyértelműen kifejtette álláspontját: *„Alszolgabírák nem szervezhetők, miután a törvény csak szolgabírákat említ, azok helyettesítésére vagy kiegészítésére azonban segédek alkalmazhatók, kik a szolgabíró megbízásából járnak el.”*⁵⁰ Ennek megfelelően a minisztériumi vizsgálatok egységesen elutasították az alszolgabírói tisztség fenntartását azzal az indokkal, hogy a törvény járási tisztviselőként csak a szolgabírót és az írnokot jelölte meg.⁵¹ A Liptó vármegyének küldött leiratban már felvillantotta a belügyminisztériumi tanácsos annak lehetőségét, hogy egy segéd kerülhet a törvényhatóságok közigazgatási szervezetébe a szolgabírák helyettesítésére vagy kiegészítésére. Az alszolgabírák helyett így a minisztérium az írnok mellett végül a szolgabírói segéd vagy szolgabírósegéd alkalmazásának lehetőségét engedélyezte, amely tisztség, bár a törvényben nem szerepelt, de azzal nem is ellenkezett.⁵² A szolgabírósegéd megjelenése érdekes példája a minisztériumi jogalkalmazásnak az 1870. évi XLII. törvénycikk esetében.

A belügyminisztérium azt a megoldást, hogy a szolgabírósegédi állomások létrehozatalát engedélyezni fogja, érezhetően 1871 szeptemberében, az első tervezetek megerősítése alkalmából dolgozta ki.⁵³ Ekkor javították „áthúzással” a már elkészült választervezetekben egységesen a segédszolgabíró elnevezéseket szolgabírósegédekre Békés és Sáros vármegye esetében is. Ezt követően már egységesen, ugyanazzal a meghatározással kérték a vármegyéktől szükség esetén e tisztség rendszeresítését.

Arad vármegye viszont a fent említett vármegyéktől eltérően első tervezetében nem az alszolgabíró, hanem a segédszolgabíró elnevezést alkalmazta elismerve, hogy erre a törvényben semmi intézkedés nem található. A belügyminisztérium ebben az esetben is kérte ennek felcserélését a szolgabírósegéd meghatározásra.⁵⁴

A másik hasonló eltérés Hont vármegye és Trencsén vármegye tervezeteiben jelentkezett, mivel a törvényhatóságok az esküdti címet kívánták megőrizni, amelynek helyébe a belügyminisztérium a szolgabírósegéd alkalmazását javasolta számukra.⁵⁵ Pozsony

⁵⁰ MNL BM K150 117. 16986/1871.

⁵¹ „A javaslatba hozott alszolgabírói állomásokat illetőleg megjegyzem, hogy nem ellenkezik ugyan a törvény szellemével, hogy a tényleges szükséghez képest a járási szolgabíró mellé egy egy segédi állomás szerveztessék, mindazonáltal az alszolgabírói elnevezés szolgabírói segéddel cserélendő föl.” -MNL BM K150 117. 21161/1871.-Békés vármegye; MNL BM K150 117. 21799/1871.-Bars vármegye; 20826/1871.-Sáros vármegye; 118. 23816/1871.-Gömör és Kis-Hont vármegye.

⁵² MNL BM K150 117. 21161/1871.-Békés vármegye; 17731Sz/1871.-Arad vármegye; 21799/1871.-Bars vármegye; 20826/1871.-Sáros vármegye; MNL BM K150 118. 23816/1871.

⁵³ MNL BM K150 117. 21161/1871.-Békés vármegye; 21799/1871.-Bars vármegye; 20826/1871.-Sáros vármegye.

⁵⁴ „Nem ellenkezik ugyan a törvény szellemével hogy a tényleges szükséghez képest, a szolgabíró mellé egy egy segédi állomás szerveztessék, szabatosabbnak tartom azonban ha a szolgabíró oldala mellé tervezett segéd szolgabírói elnevezés szolgabíró segéddel cseréltetik föl.” -MNL BM K150 117. 17731Sz/1871.

⁵⁵ „Az esküdti címet mellözve, az illető segéd tisztviselőre nézve a szolgabírói segéd elnevezést használja; [...]” -MNL BM K150 118. 31986/1871.-Hont vármegye; 117. 28525/1871.-Trencsén vármegye.

vármegye viszont szolgabírói segédek kinevezésére kért lehetőséget a belügyminisztériumtól, amit azzal indokolt, hogy a szolgabíró egy írnökával nem lenne képes ellátni feladatait, mivel a katonai ügyek magukban egy teljes személyt kívánnak és útibiztos hiányában e feladatokat is a szolgabírónak kell elintéznie. Emellett pedig a tisztség bevezetését jó megoldásnak tartották arra, hogy a közigazgatási pályára készülő ifjak vármegyei karrierjének első lépcsőfokaként szolgáljon. Hangsúlyozták, hogy a szolgabírói írnök pozíciója erre nem alkalmas, mert nagyfokú kiszolgáltatottsága miatt nem vonzó a szakképzett fiatalok számára. A vármegye közönsége elsősorban az utak, hidak fenntartásával járó feladatokat kívánta a szolgabírósegédek hatáskörébe utalni. A törvényhatóság elismerte, hogy az általa kezdeményezett megoldás a törvényben nincsen szabályozva, viszont abbéli reményét fejezte ki, hogy a minisztérium elfogadja „*a törvényszabta keretnek specialis viszonyaikhoz idomítását*”.⁵⁶

A belügyminisztérium minden olyan vármegye számára, amelyben felmerült a szolgabírósegéd szükségessége, egységesen kifejtette, hogy a szolgabírósegéd „*nem önállóan hanem minden ügyben csak a szolgabíró nevében, megbízásából és felelőssége alatt járhat el.*”⁵⁷ A belügyminisztérium ezáltal egyértelműen a szolgabírónak alárendelt segédszemélyzet meghonosítását engedélyezte a vármegyék számára, akiknek a tevékenységéért a szolgabíró tartozott felelősséggel. Gömör és Kis-Hont vármegye ennek megfelelően a következőképpen határozta meg a szolgabírósegédek hatáskörét: „*A szolgabírói segéd saját szobában a reábizott ügyeket mindenkor a szolgabíró utasítása s meghagyása szerint s mindenben a szolgabíró nevében, megbízásából, 's felelőssége alatt jár el.*”⁵⁸ Ebből is kitűnik, hogy a szolgabírói írnoknál egy jóval önállóbb hivatalnoknak tartották a vármegyék a szolgabírósegédeket.

A szolgabírósegéd kapcsán a legvitatottabb probléma az volt, hogy miképpen nyerje el tisztségét. A belügyminisztérium a legtöbb vármegye esetében a szolgabírósegéd kapcsán nem nyújtott támpontot arra nézve, hogy választás vagy kinevezés alá esik-e a vármegyében ez a pozíció.⁵⁹ Erre vonatkozó utalás az általam vizsgált vármegyék esetében Arad vármegyénél található, amikor a belügyminiszteri tanácsos a következő választ adta a törvényhatóság választásra vonatkozó felvetésére: „*A szóban levő állomásnak betöltését illetőleg pedig határozottan ki kell jelentenem a megye közönségének, hogy ez a törvény kötelező erejénél fogva nem választás hanem kinevezés útján eszközölhető.*”⁶⁰ A minisztérium azonban ekkor sem adott útmutatást azzal kapcsolatban, hogy mely tisztviselő jogosult a szolgabírósegéd kinevezésére. Minden bizonnyal egyértelműnek tartották, hogy a vármegyék a segédszemélyzethez fogják besorolni a létrehozott vármegyei állást

⁵⁶ MNL BM K150 118. 26616/1871.

⁵⁷ MNL BM K150 117. 21161/1871.-Békés vármegye; 17731Sz/1871.-Arad vármegye; 21799/1871.-Bars vármegye; 20826/1871.-Sáros vármegye; 118. 23816/1871.-Gömör és Kis-Hont vármegye; 28726/1871.-Hont vármegye.

⁵⁸ MNL BM K150 118. 32032/1871.

⁵⁹ MNL BM K150 117. 21161/1871.-Békés vármegye; 21799/1871.-Bars vármegye; 20826/1871.-Sáros vármegye; MNL BM K150 118. 23816/1871.-Gömör és Kis-Hont vármegye.

⁶⁰ MNL BM K150 117. 17731Sz/1871.

a szolgabírósegéd alárendeltségének és segédi feladatainak hangsúlyozása miatt. A segéd-személyzethez számított személyek kinevezésére pedig az 53. § g) pontja alapján a főispán volt jogosult.⁶¹ Ezt igazolják a Hont vármegye tervezeteinek megerősítését célzó előfoglal-mazványok szövegei is, bár különös, hogy ezeket a részeket mindkét esetben végül kihúzta a szövegtervezetet ellenőrző belügyminiszteri tanácsos.⁶² Ezekre a javításokra azonban valószínűleg nem a megállapítás helytelensége miatt került sor, hanem azért, mert a belügy-minisztérium Hont vármegyét az esküdti pozíció elhagyására próbálta szorítani, így nem akarta ezt annak hangsúlyozásával nehezíteni, hogy az ennek pótlására ajánlott tisztséget nem választhatja a vármegye közönsége.

Arad vármegye a belügyminisztérium állásfoglalásával ellentétes módon választani kívánta segéd-szolgabíráit, amelyhez annyira ragaszkodott, hogy kinevezés esetén nem vélte szükségesnek a tisztség létrehozatalát.⁶³ Hont vármegye szintén kitarzott a szolgabírósegédek választhatósága mellett miután többszöri levélváltást követően elfogadta, hogy esküdt helyett csupán szolgabírósegédet rendszeresíthetnek.⁶⁴

Hont vármegye az esküdt választhatósága kapcsán a belügyminisztériummal folytatott vitájában nyilvánvalónak tartotta, hogy a szolgabírósegédet a szolgabíró nevezi ki.⁶⁵ Ennek az lehetett az oka, hogy a szolgabíró volt az egyetlen tiszttviselő a vármegye tisztikarában, aki maga nevezhette ki írnokat. Emiatt juthatott a törvényhatóság arra a következtetésre, hogy más segédjét is a szolgabíró jogosult kinevezni.

A szolgabírósegéd és más tiszttviselők hivatalba juttatása kapcsán Liptó vármegye főispánja kért felvilágosítást 1871. november 15-én, amely alapján egyértelműen megismerhető a belügyminisztérium álláspontja a kérdésben. A minisztériumhoz intézett kérdés arra irányult, hogy kik tartoznak a segéd- és kezelőszemélyzet körébe, akiknek a kinevezése az 1870. évi XLII. törvény cikk 65. §-a alapján a főispán hatáskörébe tartozik. A főispán kiemelte, hogy az 1848 előtti gyakorlat nem tud támpontot nyújtani a jogértelmezés számára, mert a gyakorlat ingatag volt. A főjegyző helyetteseit a főispán nevezte ki, viszont az alorvost a közgyűlés választotta. A vármegye élén álló méltóság azért kérte előre a belügyminisztérium felvilágosítását, mert súrlódásokra számított a tisztújításkor a törvényhatósági bizottság és saját személye között. A főispán külön hangsúlyozta, miszerint nem

⁶¹ Fésüs György (1876): *A magyar közigazgatási jog kézikönyve. A jogtanulók s egyéb vizsgálati jelöltek igényeihez alkalmazva.* Budapest, Eggenberger-féle könyvkereskedés. 60.

⁶² „Magától értetvén hogy a szolgabíró segédet a törvény 53. §-a g. pontja szerint a főispán nevezendi ki.” -MNL BM K150 118. 28726/1871. „És miután a szolgabírói segéd a törvényből kifolyólag önálló hatáskörrel nem leendő felruházva, hanem csak az lesz feladata, hogy az illető szolgabírónak teendői elvégzésében segítségére legyen, a megye közönségének azon megállapodása hogy ezen állomás választás útján tölteni be, el nem fogadhatván, figyelemzetem, hogy a szolgabírói segéd a segéd és kezelő személyzethez tartozik, és ennél fogva ezen állomás nem választás, hanem az 1870 évi XLII. t. cz. 53§ g. pontja értelmében csak főispáni kinevezés útján tölthetik be.” -MNL BM K150 118. 31986/1871.

⁶³ „[A segéd-szolgabírák] rendszeresítését csak abban az esetben méltóztassék engedélyezni, ha azoknak nem kinevezés, hanem rendszeres választás útján betöltése fog kimondatni, ellenesetben a tervezet segéd-szolgabírói állásokat részünkről fenntartani nem óhajtjuk.” -MNL BM K150 117. 17731Sz/1871.

⁶⁴ MNL BM K150 118. 33141/1871.; 31986/1871.

⁶⁵ MNL BM K150 118. 31986/1871.

egyértelmű, hogy az árvaszéki elnök, ülnök és a szolgabírói segéd segédszemélyzetnek minősül-e. Véleménye szerint, példának okáért a pénztárnok, a megyei mérnök és a számvevő inkább a kezelő személyzethez sorolható.⁶⁶

A belügyminisztérium november 29-én kelt válaszeirátában akképpen döntötte el a kérdést, hogy az 1870. évi XLII. törvénycikk 57. §-ában felsorolt központi (alispán, jegyző, tiszti ügyész, árvaszéki elnök és ülnök, pénztárnok, főorvos, főmérnök, levéltárnok, főszámvevő, közgyám, állatorvos) és kültisztviselői (szolgabíró, járási orvos, járási mérnök, járási számvevő, járási közgyám) állomásokat,⁶⁷ a konkrétan ebből a körből kiemelt levéltárnoki poszt kivételével, a 68. §-ban meghatározott szabályok szerint a törvényhatósági bizottság választja. Az itt fel nem sorolt tisztviselőket pedig a főispán nevezhette ki az 53. § g) pontjának megfelelően, akik ennek következtében nem a tisztviselők körébe tartoztak, hanem a segéd- és kezelőszemélyzethez.⁶⁸

A kérdés fontosságát mutatja, hogy 1871. december 1-jén a főispán már táviratilag sürgette a belügyminisztériumi választ, mivel vármegyéjében „tisztválasztási pártok” alakultak. A belügyminisztérium erre válaszul a már ismertetett világos útmutatást nyújtotta arra nézve, hogy mely tisztviselők esnek választás alá és melyek nyerik el a tisztségüket főispáni kinevezés útján. Ennek ellenére, a vármegye szintén táviratban konkrét tisztségek esetén ismét a belügyminisztériumhoz fordult felvilágosításért. A válaszeiratok viszont ezt az egyértelmű álláspontot bizonytalanná tették. Az első kérdés esetében ugyanis a minisztérium megállapította, hogy a megyei orvos választás alá esik.⁶⁹ A megjelölt 57. §-ban a főorvos a központi tisztviselők között volt felsorolva, így efelől nem igazán lehetett kétség. A másik kérdés viszont az aljegyzők választhatóságára irányult, amelyre pontosan ugyanezt a választ kapta a törvényhatóság.⁷⁰ Ez az útmutatás azonban több problémát is felvet. Az említett szakasz ugyanis csupán jegyzőt említ központi tisztségviselőként, amely inkább a főjegyzőre vonatkoztatható, mint az aljegyzőkre. Különösen annak fényében érdekes ez a megoldás, hogy a szolgabírósegéd, aki a szolgabíró segítője és helyettese, kinevezés alá esik a minisztérium álláspontja szerint, viszont az aljegyzők, akik szintén segítőként és helyetteseként funkcionálnak a főjegyzőnek, már választás útján nyerik el tisztségüket.

A belügyminisztérium álláspontja tehát az volt, hogy a szolgabírósegédek csak kinevezés útján nyerhetik el hivatalukat. Ennek hangot is adott a tisztség választhatósága mellett

⁶⁶ MNL BM K150 117. 30834/1871.

⁶⁷ SARLÓS Béla (1976): *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében*. Budapest, Akadémiai Kiadó. 87.

⁶⁸ „[A] köztörvényhatóságok rendezéséről szóló törvény a tiszti állomások betöltési módjára iránt az ország törvényhatóságainál eddig divott különböző gyakorlatot megszüntetvén egyöntetű eljárást rendel el; – a törvény 57ik §-ában elő nem sorolt azon tiszti állomások pedig, melyek a megye jövő szervezeti munkálatában megállapítva lőnek a segéd és kezelő személyzet sorozatába esnek s mint ilyenek a törvény 53ik §a g pontjához képest főispáni kinevezés által fognak betöltetni.” -MNL BM K150 117. 30834/1871.

⁶⁹ MNL BM K150 117. 30834/1871.

⁷⁰ „A megyei aljegyzők, a tiszteletbeliek kivételével, választás alá esnek.” -MNL BM K150 117. 30834/1871.

érvelő Arad vármegyének küldött válaszleirataiban.⁷¹ Arad vármegye újból felterjesztett tervezeteiben viszont nem található intézkedés arra nézve, hogy elfogadták-e a belügyminisztérium felvilágosítását. Mindenesetre gyanút keltő, hogy a szolgabírósegédek kapcsán megjegyezték, miszerint csupán az első választási időszakban tervezik „tesztelni” a tisztség szükségességét.⁷² Hont vármegye viszont a szolgabírói segédi elnevezést elfogadva egyértelműen úgy határozott, hogy főispáni kijelölés mellett a törvényhatósági bizottság fogja választani őket.⁷³ A belügyminisztériumi tanácsos végül miniszteri utasításra elfogadta a vármegye e rendelkezését.⁷⁴ Érdeemes megjegyezni, hogy a törvényhatóság határozatában szereplő főispáni kijelölés is kétségeket ébreszt, mivel az 1870. évi XLII. törvénycikk alapján a főispáni kijelölés rendi hagyománya elenyészett, a tisztségviselői jelöltek névsorát a 68. § értelmében a kijelölő választmány volt jogosult összeállítani.⁷⁵ A belügyminisztériumnak azonban erre vonatkozó észrevétele nem volt.

A szolgabírósegédek megválasztásával kapcsolatos anomáliák arra az alapvető problémára vezethetők vissza, hogy az 1870. évi XLII. törvénycikk adós maradt a tisztviselők körének pontos meghatározásával. Emellett pedig nem szabta meg azt sem, hogy mely alkalmazottak tartoztak a segéd- és kezelőszemélyzethez. Ezt a hiányosságot a jogalkotó a későbbiekben sem küszöbölte ki.⁷⁶ Ezt a problémát így leggyakrabban a törvényhatóságok szervezési és működési szabályzatai korrigálták.

5. AZ ESKÜDTI POZÍCIÓ KIIKTATÁSA A POLGÁRI KÖZIGAZGATÁS SZERVEZETÉBŐL

A vármegyék ragaszkodása a rendi hagyományokhoz a tervezetekben egyértelműen érzékelhető, mivel annak ellenére, hogy az 1870. évi XLII. törvénycikk kiiktatta az esküdti tisztséget a közigazgatási szervezetből, több vármegyei munkálat igyekezett azt valamilyen módon az általuk létrehozott tisztikarban megőrizni. Gömör és Kis-Hont vármegye első tervezetében a járási tisztviselők (a főszolgabíró és az alszolgabíró) mellé még egy-egy írnokot rendelt, esküdti címmel való felruházással. Ezt azzal magyarázta, hogy ezáltal az írnokok feletteseik által kisebb ügyekben önálló működésre is felhasználhatóvá válnak.

⁷¹ „A szóban lévő állomásnak betöltését illetőleg pedig határozottan ki kell jelentenem a megye közönségének, hogy ez a törvény kötelező erejénél fogva nem választás hanem kinevezés útján eszközölhető” -MNL BM K150 117. 17731 Sz/1871.-Arad vármegye.

⁷² „Szolgabírói segédi állásokat csak is az első választási időszakra, tehát 6 évre, mely idő alatt további szükségességük avagy feleslegességük ki fog tűnhetni, rendszeresítjük.” -MNL BM K150 117. 32702/1871.

⁷³ „Kétrendű határozatunk értelmében – a szolgabírói segédeket ezenül is a – megye közönsége által ohajtjuk – főispáni kijelölés mellett – választani. Miért is tisztelettel kérjük Exczellenziádat, hogy Hont megyének már most az új megyeszervezésre vonatkozó, ez egyetlen, de forró kívánatát vissza utasítani ne méltóztassék.” -MNL BM K150 118. 33141/1871.

⁷⁴ „Minister úr ő nagyméltóságától nyert szóbeli utasítás folytán, tudomásul vétetvén.” -MNL BM K150 118. 33141/1871.

⁷⁵ STIPTA István (1995a): A főispáni hatáskör törvényi szabályozása (1870, 1886). In MÁTHÉ Gábor – ZLINSZKY János szerk.: *Degré Alajos emlékkönyv*. Budapest, UNIÓ. 301.

⁷⁶ KMETY Károly (1911): *A magyar közigazgatási és pénzügyi jog kézikönyve*. 6. jav. kiad. Budapest, Grill. 148.

A belügyminisztérium ennek megerősítését szigorúan elutasította azzal érvelve, hogy az esküdt a szolgabíró bírótársa volt, amelyre a továbbiakban nem lesz szükség, így a helyére az írnokok kerüljenek.⁷⁷ A vármegye tudomásul vette a kérést, és ennek megfelelően módosította járási szervezetét.⁷⁸

Zala és Szepes vármegye szintén a jogalkotó által írnokként meghatározott segédszemélyzetet kívánta esküdként megnevezni.⁷⁹ A belügyminiszteri megerősítés során azonban figyelmeztették a törvényhatóságokat, hogy a törvény értelmében írnokként kell megjelölni a tisztséget. Temes vármegye szintén esküdt alkalmazásával vélte megoldhatónak a szolgabíró túlzott leterheltségét, mivel az esküdtekre bízta volna a járási közgyám feladatait.⁸⁰ Azzal indokolta tervezetében az esküdti elnevezés megtartását, hogy ezáltal olyan feladatokat is elláthatnának, amit járási közgyámként nem tehetnének meg, és a segítségükkel a szolgabírák helyettesítése is megoldható lenne. Emellett a lakosság „ősi” intézmények iránti ragaszkodásával magyarázta az esküdti cím fenntartását, amelyhez a jogalapot a törvény 62. §-ának rendelkezéseiben találta meg, aminek értelmében a tisztviselők hagyományos nevei fenntarthatók. Trencsén vármegye a szolgabírák mellett esküdtek és írnokok alkalmazását is kívánta, de a belügyminisztérium az esküdti megnevezés továbbélését ebben a formában sem engedélyezte, ugyanis inkább a segédi állomások létesítését preferálta. A vármegyei közgyűlés azért kívánt a szolgabíró felelőssége alatti segédszemélyzetet létrehozni, mert ez a hivatal célszerűbb, mint „a patriarchális zamatú szolgabíró” egyszemélyi vezetésével fenntartani a járási igazgatást.⁸¹

A szolgabírói hivatallal kapcsolatos tisztségek meghatározása esetében a legérdekesebb problémákat Hont vármegye szervezési munkálatai vetették fel. Hont vármegye 12 szolgabírája mellé 12 esküdtet kívánt alkalmazni járásaiban,⁸² akiket a vármegye közönsége választott volna. Indoklásában elismerte, hogy ez a törvény szigorúan vett szövegével ellenkezik, azonban a vármegye közönsége ebben az esetben is a már említett 62. §-ra hivatkozott, mivel véleményük szerint a köznép ragaszkodik a hagyományos „eskütti” elnevezéshez. A vármegye ezáltal kívánt helyettesítést és „rendes” segédet biztosítani a szolgabíró számára. Elképzelhetetlennek tartották, hogy ezt a funkciót el tudná látni egy, a szolgabíró által kinevezett és nem a vármegye által választott írnok.⁸³ Az esküdtjeikért a szolgabírák tartoztak volna felelősséggel, és kötelesek lettek volna a szolgabírák lakhelyén tartózkodni.

⁷⁷ MNL BM K150 118. 23816/1871.

⁷⁸ MNL BM K150 118. 32051/1871.

⁷⁹ MNL BM K150 117. 21797/1871.; 31267/1871.

⁸⁰ MNL BM K150 117. 21949/1871. A belügyminisztérium reakciója sajnálatos módon nem ismert, mivel hiányzott az iratanyagból.

⁸¹ MNL BM K150 117. 28525/1871

⁸² „12 esküdt kerül a szolgabírák mellé egyszersmind tollvivő.” -MNL BM K150 118. 28726/1871.

⁸³ „Mintán akár a régi, akár az új megyei municipium úgy eszméje, mint fénykörével- ha csak azt végkép letölteni nem akarjuk a magyar történelem dicsőbb lapjairól- sehogy sem volna meg egyezhető, hogy egy a szolgabíró által szolgálként és szolgálattal felfogadott, majd elbocsátott, s még is a törvényhatóság költségén tartott írnok – egyén képviselje nem egy esetben a megyei szolgabírót, s így közvetve magát az új megyei institutiot.” -MNL BM K150 118. 28726/1871.

Erre válaszul a belügyminisztériumtól a szokásos reakciót kapta a vármegye: a szolgabíró mellé helyezhető segédszemélyzet, azonban nem a szolgabíró korábbi bírótársai, az esküdtek, hanem a szolgabírósegédek.⁸⁴ Hont vármegye az e figyelmeztetések tükrében előterjesztett második tervezetében továbbra is ragaszkodott a választott esküdti pozícióhoz, azzal indokolva álláspontját, hogy ez nagyobb erkölcsi legitimitációt fog biztosítani számukra, mint a kinevezés. Emellett egyetértettek azzal a megoldással, hogy esküdtjéért a szolgabíró felelős.⁸⁵

A belügyminisztérium a második alkalommal már keményebb hangot megütve figyelmeztette a vármegyét, hogy az összes törvényhatóság elfogadta az esküdtek kiiktatását a járási szervezetéből, így már csak az egyöntetűség okán is elvárja, hogy Hont vármegye is alkalmazkodjon ehhez, és szolgabírói segédeket alkalmazzon helyettük.⁸⁶ A vármegye erre válaszul immár harmadik felterjesztésében elfogadta az esküdtről a szolgabírói segédre való módosítást.⁸⁷

6. A SZOLGABÍRÓI ÍRNOK SZEREPE

Az 1870. évi XLII. törvénycikk a szolgabíró segédévé a szolgabírói írnokot rendelte. A szolgabírói írnokot a szolgabíró nevezte ki, utasította és az ő felelőssége alatt végezte munkáját. Fizetését a törvényhatóság utalványozta. Az e törvény által meghatározott szabályok érvényesültek is azon vármegyék esetében, amelyek a szolgabírói hivatal részévé tették a szolgabírói írnokokat.⁸⁸ Bars vármegye tervezetében arról rendelkezett, hogy a szolgabírói írnokok munkáját csupán az irodai tevékenységekre korlátozzák. Ezt azzal indokolták, hogy ez szolgálja a hivatal tekintélyének megővését, mivel fizetésük annyira alacsony, hogy esetükben óhatatlanul felmerülne a megvesztegetés gyanúja.⁸⁹ Felső-Fehér vármegye szintén az irodai munkára korlátozta tevékenységüket.⁹⁰ Fogaras vidék a szolgabírói írnokok számára követelményként támasztotta, hogy megfelelően képzettek legyenek, mivel szükség esetén feladatuk lesz a szolgabírák helyettesítése is. A törvényhatóság adós maradt annak kifejtésével, hogy milyen képzettséget vár ennek érdekében az írnokoktól.⁹¹

Csongrád vármegye a szolgabírói írnokok esetében a többi vármegyétől eltérően járt el. A belügyminisztérium nem fogadta el az általuk az első tervezetben javasolt négy járást,⁹²

⁸⁴ MNL BM K150 118. 28726/1871.

⁸⁵ MNL BM K150 118. 31986/1871.

⁸⁶ MNL BM K150 118. 31986/1871.

⁸⁷ MNL BM K150 118. 33141/1871.

⁸⁸ MNL BM K150 117. 22026/1871.-Felső-Fehér vármegye; 21272/1871.-Doboka vármegye; 20826/1871.-Sáros vármegye; 21800/1871.-Fogaras vidék.

⁸⁹ MNL BM K150 117. 28287/1871.

⁹⁰ „Kötelessége [a szolgabírói írnoknak] a szolgabírói irodán az iktatói – levéltárnoki – írnoki – s kiadoi teendőket pontosan elvégezni.” -MNL BM K150 22026/1871.

⁹¹ MNL BM K150 117. 21800/1871.

⁹² MNL BM K150 117. 21068/1871.

így azok számát kettőre csökkentették. Ennek következtében viszont a szolgabírók túlzott leterheltségét elkerülendő, két-két írnokot rendeltek melléjük, akiket első- és másodrendű írnokeként címeztek, amit a belügyminisztérium helyeslőleg tudomásul vett.⁹³

7. ÖSSZEGRZÉS

A szolgabírói hivatal az általam vizsgált legtöbb vármegyében a törvényben megszabott módon szolgabíróból és szolgabírói írnokból épült fel.⁹⁴ Csongrád vármegye pedig az ismertetett módon két-két írnokot alkalmazott szolgabírái mellé.⁹⁵ A belügyminisztérium a törvényhatóságok igényére reagálva hozta létre a törvényből hiányzó szolgabírósegéd rendszeresítésének lehetőségét. Mint említettem, a tisztség bevezetése Békés, Arad, Bars, Sáros, Trencsén, Gömör és Kis-Hont, Pozsony és Hont vármegyék esetében merült fel az általam vizsgált törvényhatóságok közül.⁹⁶ Arad, Bars, Trencsén, Gömör és Kis-Hont, Pozsony és Hont vármegyék döntöttek a tisztség bevezetése mellett.⁹⁷ Békés és Sáros vármegyék viszont elvetették azt.⁹⁸ Az utóbbi ezt azzal indokolta, hogy a választott és önálló alszolgabírák helyett a nem önálló szolgabírósegédi tisztség bevezetése elriasztaná az alkalmas embereket a pozíció betöltésétől. Inkább lemondtak arról, hogy a szolgabírák mellé segédeket nevezzenek ki. A szolgabírósegédet a tisztikarába beemelő vármegyék közül Arad, Bars, Trencsén, valamint Gömör és Kis-Hont vármegyék a járásaikban szolgabírói írnokokat is rendszeresítettek.⁹⁹ Pozsony és Hont vármegyék viszont ezt nem tartották szükségesnek.¹⁰⁰ Az előbbi azonban végül 1872-ben, a törvény által létrejött közigazgatási szervezet első működési évében a segédek helyett mégis írnokok alkalmazását kérte.¹⁰¹ A szolgabírói segédek elterjedését mutatja a vármegyékben, hogy Boncz Ferenc 1876-ban megjelent összefoglaló közigazgatási munkájában már szükségesnek tartotta a vonatkozó törvényi szabályozás ismertetését kiegészíteni e segédszemélyzet bemutatásával.¹⁰²

A szolgabírói hivatal létrehozására irányuló tervezetek belügyminisztériumi megerősítése kapcsán megfigyelhető, hogy a tanácsosok konzekvensen ragaszkodtak a törvény által

⁹³ „A járás tisztségviselője a szolgabíró, mindegyik szolgabíró mellé két-két írnokat adatik.” -MNL BM K150 117. 27282/1871.

⁹⁴ MNL BM K150 117. 20171/1871.-Aranyosszék; 31913/1871.-Békés vármegye; 17803/1871.-Csanád vármegye; 21068/1871.-Csongrád vármegye; 21272/1871.-Doboka vármegye; 17808/1871.-Fejér vármegye; 22026/1871.-Felső-Fehér vármegye; 21800/1871.-Fogarás vidék; 22226/1871.-Krassó vármegye; 27062/1871.-Sáros vármegye; 21797/1871.-Szepes vármegye; 21798/1871.-Zala vármegye 118. 23346/1871.-Alsó-Fehér vármegye; 22592/1871.-Bereg vármegye; 24696/1871.-Nagy-Kikinda kerület.

⁹⁵ MNL BM K150 117. 27282/1871.

⁹⁶ MNL BM K150117. 21161/1871.; 17731/1871.; 21799/1871.; 20826/1871.; 28525/1871. 118. 23816/1871.; 26616/1871.; 28726/1871.; 31986/1871.

⁹⁷ MNL BM K150 117. 32702/1871.; 28287/1871.; 28525/1871. 118. 32051/1871.; 26616/1871.; 33141/1871.

⁹⁸ MNL BM K150 117. 31913/1871.; 27062/1871.

⁹⁹ MNL BM K150 117. 32702/1871.; 28287/1871.; 28525/1871. 118. 32051/1871.

¹⁰⁰ MNL BM K150 118. 26616/1871.; 33141/1871.

¹⁰¹ MNL BM K150 118. 31697/1871.

¹⁰² BONCZ FERENC (1876): *A magyar közigazgatási törvénytudomány kézikönyve a törvényhozás legújabb állása szerint.* Budapest, Athenaeum. 128.

meghatározott titulusok alkalmazásához. A főszolgabírói, alszolgabírói és esküdti elnevezéseket sikerrel iktatták ki a vármegyék tisztikarából. Az esküdtek esetében ez érthető, ugyanis ezzel is erősíteni kívánták az igazságszolgáltatás és a közigazgatás elválasztását. A főszolgabírák és az alszolgabírák elhagyása már nehezebben magyarázható, különösen, hogy, amint a fentiekből kiderült, ezzel az uralkodó gyakorlat megváltoztatására volt szükség. Ennek okaként az hozható fel, hogy a törvény egyszerű és egyértelmű felelősségi viszonyokat kívánt teremteni a közigazgatásban,¹⁰³ amit elősegített, ha a járás élén az egy személyi hivatalvezetést végző szolgabírák állnak, akiknek a felelőssége kiterjed a szolgabírói hivatalban dolgozókra. Ezzel magyarázható az esküdti tisztség megszüntetése is, mivel az esküdtek korábban a szolgabírákkal együttesen eljárva végezték tevékenységüket. Emellett pedig a vármegyei törvénykezési szervek megszüntetésével a szolgabíró is elveszítette ítélkezési hatásköreit, így az esküdtek bírótársi feladatkörei szükségtelenné váltak.

Szintén a felelősségi kérdések miatt volt jelentősége annak, hogy a szolgabírák legyenek a járás egyetlen választott tisztségviselői, mivel a vármegyei tervezetekből kitűnik, hogy a törvényhatóságok a törvényhatósági bizottság által választott alszolgabíráknak vagy esküdteknek nagyobb legitimitást tulajdonítottak. Emiatt könnyebben alkalmazhatták volna őket önálló eljárási cselekmények esetében is. Ennek megakadályozása érdekében sem hagyhatták jóvá azt a megoldást, hogy a járási feladatok ellátásába a vármegye más választott tisztségviselőt is bevonhasson.

A minisztérium munkája hatékonyan megvalósította a járási szervezet egységesítését is. A minisztériumi jogalkalmazás beemelte a szolgabírósegédet is a szolgabírák tehermentesítésére alkalmazható személyek közé, így a járási feladatok elvégzését a szolgabírák végezték a szolgabírósegéd, illetve a szolgabírói írnokok segítségével. A belügyminisztériumi munkálatoknak köszönhetően a törvényhatóságok járási szervezete nagy lépést tett annak irányába, hogy a korábbi partikuláris, rendi igazgatási egységből a polgári kor követelményeinek megfelelő, egységes közigazgatási szervezetté alakuljon.

¹⁰³ *Az 1869-dik évi ápril hó 20-dikára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai.* (1870). V. k. Pest, Deutsch-féle Könyvnyomda. 189.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. ANTAL Tamás (2001): A közigazgatás és a bíraskodás újjászervezése Debrecenben 1867-ben. *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve XXVIII.* Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.
2. ANTAL Tamás (2013): A szabad királyi városokról szóló javaslatok az utolsó rendi országgyűlésen és az 1848: XXIII. tc. keletkezése. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus LXXV. Fasc. 1. 21–40.
3. BEÖTHY Zsigmond (1846): *Elemi magyar közjog.* Pest, Emich.
4. BONCZ Ferenc (1876): *A magyar közigazgatási törvénytudomány kézikönyve a törvényhozás legújabb állása szerint.* Budapest, Athenaeum.
5. CSIZMADIA Andor (1976): *A magyar közigazgatás fejlődése a XVIII. századtól a tanácsrendszer létrejöttéig.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
6. HENCZ Aurél (1973): *Területrendezési törekvések Magyarországon.* Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó.
7. KISS Péter (2004): *Magyar kormányprogramok 1867–2002.* Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó.
8. KMETY Károly (1911): *A magyar közigazgatási és pénzügyi jog kézikönyve.* 6. jav. kiad. Budapest, Grill.
9. MÁTHÉ Gábor (1982): *A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása, 1867–1875.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
10. PAPP László (2014): A rendes bírósági szervezet változásai Magyarországon 1849–1861 között. *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus LXXVI. Fasc. 1. 157–167.
11. PUKY Károly (1828): *Politikai igazgatás, avagy A magyar országgi tekintetes nemes vármegyék politikai szerkeztetéseknek és igazgatások módjainak, úgy nem különben azon nemes megyék, melly politikai igazgató székek által, és miképpen való kormányoztatásuknak rövid leírása.* Pest, Petrózai Trattner J. M. és Károlyi István.
12. RÉCSI Emil (1861): *Magyarország közjoga a mint 1848-ig s 1848-ban fenállott [!sic].* Buda-Pest, Pfeifer.
13. R. F. I. [RAJKAY FRIEBEISZ István] (1861): *Megyei alkotmányos mozgalmak 1860. oct. 20-tól, 1861. april 2-ig, mint a Nemzetgyűlés megnyitása napjáig.* Pest, Müller. VI–VII.
14. SARLÓS Béla (1976): *Közigazgatás és hatalompolitika a dualizmus rendszerében.* Budapest, Akadémiai Kiadó.
15. STIPTA István (1992a): Az első polgári kori vármegyétörvény (1848: XVI. tc). *Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus XLII. Fasc. 5.

16. STIPTA István (1992b): Intézménytörténeti adalékok az 1870: XLII. tc. végrehajtásához. In TÓTH Károly szerk.: *Emlékkönyv Dr. Cséka Ervin egyetemi tanár születésének 70. és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica*, Tomus XLI. Fasc. 32.
17. STIPTA István (1995a): A főispáni hatáskör törvényi szabályozása (1870, 1886). In MÁTHÉ Gábor – ZLINSZKY János szerk.: *Degré Alajos emlékkönyv*. Budapest, Unió.
18. STIPTA István (1995b): *Törekvések a vármegyék polgári átalakítására: tervezetek, javaslatok, törvények*. Budapest, Osiris.
19. VARGA Norbert (2002): A köztörvényhatóság létrehozásának előzményei az 1870: XLII. tc. alapján Debrecen szabad királyi városban. *Collega*, 6. évf. 2. sz. 59–63.
20. VARGA Norbert (2006): A főispáni tisztség bevezetése Debrecen és Szeged szabad királyi városokban a köztörvény-hatósági törvény alapján. In MEZEY Barna – MÁTHÉ Gábor szerk.: *Ünnepi tanulmányok Máthé Gábor 65. születésnapja tiszteletére*. Budapest, Gondolat.
21. VARGA Norbert (2007): A köztörvényhatósági törvény (1870: XLII. tc.) létrejötte. *Debreceni Jogi Műhely*, 4. sz. Elérhető: www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/4_2007/a_koztorvenyhatosagi_torveny_letrejotte/ (Letöltés dátuma: 2018. 08. 18.)
22. VARGA Norbert (2009): A polgári közigazgatás kiépítése felé tett lépések a dualizmus időszakában. *A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyve XXXI*. Debrecen, Hajdú-Bihar Megyei Levéltár.

Országgyűlési nyomtatvány

1. *Az 1869-dik évi april hó 20-dikára hirdetett országgyűlés képviselőházának irományai*. (1870). V. k. Pest, Deutsch-féle Könyvnyomda.

Jogi források

1. 17. A ministerium előterjesztvénye 1867. febr. 25-ről a köztörvényhatóságok visszaállítása tárgyában. Magyarországi törvények és rendeletek tára. I. évf.
2. 86. Az összes m. k. ministeriumnak 1867. évi jun. 27-kén közzétett rendelete, az erdélyi köztörvényhatóságok alkotmányos hatáskörének visszaállítása iránt. Magyarországi törvények és rendeletek tára. I. évf.

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Belügyminisztérium K150 C/ Általános iratok 117. csomó 30834/1871.-Liptó vármegye; 17731/1871.; 17731Sz/1871.; 32702/1871.-Arad vármegye; 20171/1871.-Aranyosszék; 21799/1871.; 28287/1871.-Bars vármegye; 21161/1871.; 31913/1871.-Békés vármegye; 17803/1871.-Csanád vármegye; 21068/1871.; 27282/1871.-Csongrád vármegye; 21272/1871.; 21265/1871.-Doboka vármegye; 17808/1871.; 27079/1871.-Fejér vármegye; 22026/1871.; 34430/1871.-Felső-Fehér vármegye; 21800/1871.; 29328/1871.-Fogarás vidék; 22226/1871.-Krassó vármegye; 20826/1871.; 27062/1871.-Sáros vármegye; 21797/1871.-Szepes vármegye; 21949/1871.-Temes vármegye; 20991/1871.; 28525/1871.-Trencsén vármegye; 217981/1871.; 31267/1871.-Zala vármegye; Általános iratok 118. csomó 23346/1871.; 31726/1871.-Alsó-Fehér vármegye; 22592/1871.; 27001/1871.-Bereg vármegye; 23816/1871.; 32051/1871.-Gömör és Kis-Hont vármegye; 28726/1871.; 31986/1871.; 33141/1871.-Hont vármegye; 23336/1871.-Hajdú kerület; 24696/1871.-Nagy-Kikinda kerület; 26616/1871.-Pozsony vármegye; 28391/1871.; 32644/1871.-Szabolcs vármegye 152. csomó 1872:II. 2. 25042/1869.-Háromszék

Dr. Pétervári Máté a Szegedi Tudományegyetem Magyar Jogtörténeti Tanszékének tanársegédje. Emellett a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájának doktorjelöltjeként a disszertációja megvédésén dolgozik, témavezetője Dr. Varga Norbert, egyetemi docens. Kutatási témája a járások kialakítása Magyarországon az 1870. évi XLII. törvénycikk alapján, amely kérdést már több tanulmányában tárgyalta. Az értekezésének elkészítése során a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának belügyminiszteri iratanyagát dolgozta fel, amelynek segítségével a járási szervezet polgári kori átszervezésének bemutatására törekszik. E témakör vizsgálata hiánypótló a közigazgatás-történeti kutatásokra nézve, mivel a dualizmus kori vármegyékkel és törvényhatósági jogú városokkal foglalkozó tudományos eredményeket egy, a közelmúltban ismét aktuálissá vált szegmennel egészítheti ki.

